

מדעי הטבע ואהבת ה'

תנובה למאמרו של הרב שלמה אבינר (צהרי א')

הטענה העיקרית במאמרו של הרב אבינר שליט"א היא שאין זה נכון שלדעת הרמב"ם מהווה לימוד המדעים אמצעי לאהבת ה'.

אמנם אין משיבים את הארי, אך האמת אהובה מכל, וכפי חשיבות הנושא, כך ההכרח להשיב - במקום שנראה שיש להשיב - גדול יותר. וכבר העיר רבינו חיים מוולוז'ין בספר 'רוח חיים', על משנת "הוי מתאבק בעפר רגליהם" (אבות א, ד), שאסור לתלמיד לקבל דברי רבו אם יש לו קושיות עליהם.

ולכן אעיר בקצרה (הציטטות הן מהמאמר):

א. "מרגלא בפומייהו של כל צעיר וצעירה" - לאו דוקא. יש צעירים שאינם סוברים כך, ויש מבוגרים הסוברים כך. בכלל אין לדון דעה על פי נושאייה, כי אם לדון בה לגופה.

ב. "לרמב"ם אין מצות לימודי חול" - אמת. אלא שהרמב"ם כולל את לימודי הטבע בכלל לימודי הקודש, כפי שיוכח לקמן.

ג. "יש לתמוה, למה בהלכות תלמוד תורה אין הרמב"ם מזכיר מזה [אהבת ה' ע"י לימוד מדע] מאומה?" - הרמב"ם כותב במפורש בהל' תלמוד תורה (א, יב) שהעניינים הנקראים פרדס הם בכלל חלק הלימוד הנקרא תלמוד (ולא 'גמרא' כנדפס), והם המבוארים בארבעה הפרקים הראשונים של הל' יסודי התורה (כמ"ש שם ספ"ד), שתוכנם מדעי.

ד. "היה לו להזכיר שלא יימנע מלימוד טבע או מהתבוננות בטבע כדי להגיע לאהבת ה'" - כך כתב במפורש בסוף הל' תשובה, שכדי להגיע לאהבת ה' יש להתייחד ללימודים המודיעים לו את קונו.

ה. "השולחן ערוך לא כתב שלימודי הטבע הם מצוה, אלא כתב לעסוק בתורה יומם ולילה"- תורה כוללת מעשה בראשית, מה שכלול בחכמת הטבע לדעת הרמב"ם (הל' יסודי התורה ד, י). ובהקדמת 'מורה נבוכים' ביאר שהתורה פתחה בבראשית להורות שהדרך לידיעת האלוהות הוא לימוד חכמת הטבע.

- ו. "בשמונה פרקים פרק ה, הוא אינו מזכיר את ערכם של מדעי הטבע בתור מכשיר לאהבת ה'" - הוא כן מזכיר זאת, שהרי כתב שם (מהד' ר"י שילת עמ' רמב): "וכן כל מה שילמדהו מן החכמות והידיעות, אלה מהן שהן דרך [ישירה] לתכלית ההיא - אין מה לדבר בהן; ומה שאין בו תועלת לתכלית ההיא... תהיה הכוונה בו חידוד השכל". הרי קמץ שלא פירט שם הרמב"ם אלא את המדעים המצטרפים, ולא את הפיסיקה, משום שהיא מעצם הענין, בהיותה ממעשה בראשית.
- ז. "וצערו על שנאלץ לעסוק במדעים" - פשט הדברים הוא לכאורה צערו על שנתעסק בלהשיב על דעות המנוגדות לתורה, ולא על עצם התעסקותו במעשה בראשית ומעשה מרכבה, שהם עיקר תכלית התורה.
- ח. "אין במדע דבר מה שיביא לאהבת ה'" - בודאי אין זו דעת הרמב"ם. ומה שמקשה מן המציאות של אנשי המדע, יש לציין שלרמב"ם מצות אהבת ה' על ידי ההתבוננות בטבע, מתקיימת רק לאחר ידיעת מציאות ה' וייחודו, כפי שנתבאר בפ"א של הלי' יסודי התורה. ולכן כתב: "הא-ל הנכבד והנורא הזה [שהכרנוהו בפ"א], מצוה לאהבו" (פ"ב הלי' א).
- ט. "איננו מבררים כאן האם ההתבוננות בטבע יכולה לסייע להוכיח את מציאות ה', אלא אם היא דרך לאהבת ה'" - לדעת הרמב"ם אהבת ה' וידיעת הדרכים להוכחת מציאותו, הם היינו הך. כפי שכתב בשמונה פרקים פרק ה ובמו"נ ח"א פ"נ.
- י. "שנצטוינו על אהבתו יתעלה, והוא שנתבונן ונסתכל במצוותיו וציווייו ופעולותיו" - הביטוי "פעולותיו" כולל את כל הבריאה כולה, המתבארת במעשה בראשית ומעשה מרכבה, שהם הפיסיקה והמטפיסיקה, כמ"ש בריש מו"נ. ועי' לקמן אות יט.
- ועל הפירוש של בעל 'הכתב והקבלה' לדברי הספרי, ברור שהוא מתכוון לחלוק על דעת הרמב"ם, שהרי הוא רומז לדעתו.
- יא. כל הציטוטים מפרק ב בהלי' יסודי התורה שמשמע מהם שאין הרמב"ם עוסק במדע באותו פרק, אינם שייכים לנידון, שכן הרמב"ם הגדיר בעצמו את הפרק הזה כמעשה מרכבה ולא כמעשה בראשית. רק פרקים ג-ד הם הנוגעים לענינו.
- יב. "לא מדובר [בפרקים ג-ד] בתופעות כשלעצמן אלא בזיקתן לריבוננו של עולם" - היא גופא הראיה לקשר הקיים לדעת הרמב"ם בין לימוד הפיסיקה לדעת ה'. בימי הרמב"ם עוד לא התנתק המדע מהתיאולוגיה (עי' ערפלי טוהר עמ' מ ד"ה אם), ועל כן יש לדעתו השלכה ישירה לכל נושא מדעי על עניני האמונה.
- יג. עצם העובדה שהר"ן מקשה על הגדרת הרמב"ם את מעשה בראשית כמדעי הטבע, מוכיחה שאכן כך הבין הר"ן את הרמב"ם, ושכוונתו היא לחלוק עליו (ומה שהביא את היתולו של הרמב"ם על גאלינוס, הוא לחיזוק הקושיה, להראות שאין מעשה בראשית כפי שהגדירו הרמב"ם פותר כל נעלם, ושלכן יש צורך לתת הגדרה עמוקה יותר).
- יד. מה שהקשה הר"ן על הרמב"ם, שלדבריו גם בעלי המלאכות עוסקים בחכמת האלוהות,

יש ליישב שלהרמב"ם יש חילוק בין מדעים המשמשים מבוא הכרחי לראיות הנדרשות למעשה מרכבה, לבין אלה שאינם מביאים לכך. יעוין דבריו על חכמת הרפואה, בשמונה פרקים, פרק ה.

טו. "הוא כולל [במו"נ] גם טעמי מצוות, 'ציווייו', וגם תארי האלהות, 'מעשיו' - הזיהוי תארי=מעשיו איננו סביר. לדעת הרמב"ם עיקר התארים הם תארי השליה, המושגים בשכל, ותארי הפעולות (מעשיו) נספחים.

טז. "הדרך לאהבת ה' היא לימוד תורה בכלל, ולימוד אמונה בפרט" - אכן בדיוק על כך השאלה, מה כלול בלימוד אמונה.

יז. "אין הרמב"ם מזכיר [בהל' יסודי התורה] באופן תמציתי את טעמי המצוות" - בסוף פ"ד כתב בקצרה את טעם נתינת כל המצוות.

יח. הרב מצטט בסוף המאמר את דברי הרמב"ם במו"נ: "שזאת האהבה לא תיתכן אלא בהשגת המציאות כולו" - ואיך תיוודע כללות המציאות, כלומר העולם, אם לא בלימוד העולם? מן הראוי בהקשר זה להביא את דברי הרמב"ם במו"נ ח"ג פנ"א (מהד' ר"י קאפח עמ' תד): "ודע בני, שכל זמן שאתה מתעסק במדעים ההכשרתיים ובמלאכת ההיגיון, הרי אתה מכלל המקיפים סביב החצר... וכאשר הבנת את הדברים הטבעיים כבר נכנסת אל החצר... וכאשר תשלים את הטבעיות ותבין את האלהיות כבר נכנסת אל המלך".

יט. כתב הרמב"ם בתשובה (פאר הדור' סי' נ"ג): "אמנם מה ששאלתם מה תועלת יש בידיעתו [של מדע האסטרונומיה], כבר אמר ר' מאיר בבריתא: 'הסתכל במעשיו, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם'. ומחיבורינו יפורש לכם כל אלה".

מבואר בדבריו: א) שהביטוי "מעשיו" הוא לדעתו העולם ולא התארים. ב) שיש לרמב"ם גירסה אחרת בספרי מזו שלפנינו, המדברת רק על לימוד תורה. ובהל' קידוש החודש פרקים יא-יט, לאחר שביאר את ההלכות הדרושות לקביעת המועדים, כתב תשעה פרקים של אסטרונומיה "נטו", ללא כל השלכה הלכתית, מפני "שאלו הדרכים דרכים רחוקים ועמוקים הן, והוא סוד העיבור" (שם פי"ד הל' ד).

אמנם תיתכנה דעות שונות מזו של הרמב"ם, וחלק ממסקנותיו אינן מקובלות על גדולי ישראל בדורות שאחריו, אך לא ניתן להכניס את דבריהם בדבריו.

כל הנאמר כאן הוא משום אהבת האמת, ולאחר בקשת המחילה.

